

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

De auctoribus quibusdam qui Posidonii libros meteorologicos adhibuerunt

Malchin, Franciscus

Rostochii, 1893

Excursus I

Excursus I.

Cic. de div. I, 109 docet Posidonium divinationis adversarios eo maxime vincere studuisse, ut artis illius rationem quaereret et accurate explicaret¹. Quae ratio secundum philosophum primum a deo, deinde a fato denique a natura repetenda est². Dividebatur autem tota divinatio in duas partes: genus artificiosum eorum, qui novas res coniectura persecuntur, veteres observatione didicerunt, genus naturale eorum, qui concitatione quadam animi futura praesentiunt³. Posidonius igitur, cum totius divinationis rationem ponere vellet, unamquamque illarum causarum ad duo genera referre debebat. Clarissime Cicero l. I. § 129 sq. eius rationis, quae a natura repetitur, duas partes dividit: alteram, quae ad naturale (§ 129), alteram, quae ad artificiosum genus spectat (§ 130).

Hanc ipsam philosophi doctrinam Manilius adhibuit, cui tamen, ubi de astrologiae origine res erat, non nisi de uno genere artificioso dicendum erat. Cuius loci tres partes sunt, quarum prima est de deis (I, 25—39), altera de natura (40—50), tertia de fato (51—65).

¹ Schiche, de fontibus librorum Ciceronis, qui sunt de div., diss. Jen. 1875 p. 24 sq.

² de div. I, 125.

³ de div. I, 34; 11; 109 sqq.

Dei secundum poëtam generi humano aspectum
astrorum concesserunt et facultatem donaverunt cognoscendi

,Nominaque et cursus signorum, pondera, vires‘.

Similiter Cicero de hac re dicit, qui Posidonii doctrinam
sic fere reddit: ,consulunt dei rebus humanis; propterea
hominibus rerum futurarum signa (§ 117) et usum eorum
(§ 116) dant‘¹.

Altero loco ex natura astrologiae causa quaerenda
est. Sed quoniam ars et natura inter se proisus contraria
sunt, difficillimum est artificiosum genus ad naturam referre.
Quod Ciceronem non effugit, qui § 130 haec dicit: ,Atque
hanc quidem rationem difficile est fortasse traducere ad
id genus divinationis, quod ex arte profectum dicimus, sed
tamen id quoque rimatur, quantum potest, Posidonius.
Esse censet in natura signa quaedam rerum futurarum.‘
Ad hanc doctrinam non nisi pauca Manilii verba quadrant:
v. 40 natura seque ipsa reclusit‘ i. e. signa sua hominibus
ostendit. Ceterum poëta huius rationis difficultatem ita
evitat, ut de astrologia loquatur, tanquam naturale, non
artificiosum genus tractandum esset. V. 40 sq.:

,Et natura dedit vires seque ipsa reclusit

Regales animos primum dignata movere.‘

V. 48 (sacerdotes)

,quibus ipsa potentis

Numinis accendit castam praesentia mentem.‘

Cf. Cic. § 129 (quo loco naturale genus ad naturam
refertur): , animi hominum, cum aut somno soluti
vacant corpore aut mente permoti per se ipsi liberi
incitati moventur, cernunt ea, quae permixti cum corpore
animi videre non possunt.‘

De fato Posidonius haec fere docet: ,Fatum est causa
aeterna rerum, cumque res futurae causarum nexu i. e. fato
cum praesentibus cohaereant, observatione notari potest,
quae res quamque causam plerumque sequatur‘². Quorum

¹ Cf. Cic. de deor. nat. II, 163.

² de div. I, 2; 109; 125—128.

alteram partem, qua ostenditur fatum esse causam divinationis, poëta omnino omittit. Dicit autem vates diuturna observatione statuisset, quid quoque signo praeveniretur. V. 53 sq.:

‚Singula nam proprio signarunt tempora casu

Longa per assiduas complexi saecula curas.‘

Notandum est partium ordinem apud Manilium et Ciceronem diversum esse. Ille deum, naturam, fatum, hic deum, fatum, naturam enumerat. Uter genuinum Posidonii ordinem servavit? Adjuvant nos Aëtii placita, quae sunt *περὶ οὐσίας εἰμαρμένης* (Diels. doxogr. p. 324 a⁴ b¹¹): *Ποσειδώνιος τρίτην ἀπὸ Διὸς· πρῶτον μὲν γὰρ εἶναι τὸν Δία, δεύτερον δὲ τὴν φύσιν, τρίτον δὲ τὴν εἰμαρμένην.* Videmus Ciceronem philosophi ordinem immutasse. Cur id fecerit, ex ipsius verbis apparet, quae supra exscripsi (de div. I, 130). Videtur ei ratio naturalis ad divinationem artificiosam non nisi difficillime referri posse. Posidonium has difficultates solvisse iudicat non nisi ‚quantum potest‘. Quare totam hanc partem ut ceteris peiorem in fine posuit.

Iam constat totam versuum 25—65 indolem Posidonianam esse. Sunt etiam singularia, sive sententiae sive verba, quae philosophi doctrinam redoleant.

V. 29 Manilius eum, qui caeli et astrorum scientiam tenet ‚deum ipsum videri‘ dicit (cf. v. 42). Produnt haec verba, quanti auctor astrologiam habuerit. Atqui Cicero nonnullis locis eandem de divinatione sententiam profert et iis, qui ex Posidonii libris originem ducunt. De div. I, 1 (tota praefatio philosophi doctrina referta est) ‚Magnifica quaedam res et salutaris, si modo est ulla, quaque proxime ad deorum vim natura mortalis possit accedere.‘ Sic de div. I, 34 Hottingeri et Baiteri emendationem certissimam indico: ‚Quorum omnium interpretes, ut grammatici poëtarum, proxime ad eorum, quos interpretantur, divinitatem (codd. divinationem) videntur accedere‘¹.

¹ Schiche p. 10.

Sicut poëta v. 44 sq. Cicero de div. I, 2 et 93, certe Posidonio auctore¹, de Assyriis (vel Babyloniiis) et Aegyptiis loquitur, qui primi diuturna caeli observatione artem astrologiae effecissent.

Versus 50 verba

„Inque deum deus ipse tulit“

falso intellegi, nisi Stoicorum opinio de divinitate caeli supponitur, Scaligeri annotatio docet. Qui Not. in Manil. astr. p. 26 dicit: „Deus ipse deum ipsum in ipsos immisit. Θεὸς ἐνθ' ἐδίδεκεν αὐτούς. Sicut apud Maronem „plena deo“. Putat igitur v. d. poëtam verbum intulit per tmesin disiunxisse. Quod secus est. „Deus“ enim, qui saepius hic nominatur, nemo est nisi „caelum“, et versus ille sic intellegendus est: caelum mentem sacerdotum in se ipsum trahit et iis patet.

Cum ingens hominum numerus sit, necesse est innumerabiles factorum diversitates minimis momentis significari. V. 57 (Sacerdotes signarunt):

„Quantaque quam parvi facerent discrimina motus.“

Cf. v. 557 sqq. Cum his conferenda sunt, quae Cicero de div. I, 118 dicit: „parvis enim momentis multa natura aut adfingit aut detrahit.“

Restat, ut dicam totum hunc Manilii locum sine dubio ex iis Posidonii libris fluxisse, qui sunt „περὶ μαρτυρήσ“, quod opus Schichio auctore Cicero adhibuit, cum de div. I. I scriberet².

Sed neglegendum non est una in re Manilium de astrologia prorsus aliter sensisse ac Posidonium. Philosophus stellarum motus non ipsas rerum causas, sed causarum signa esse volebat. Cic. de div. I, 127: (Vates) „etsi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum et notas cernunt; ad quas adhibita memoria et diligentia et monumentis superiorum efficitur ea divinatio, quae artificiosa

¹ Schiche p. 24 et 13 sqq.

² I. I. p. 25.

dicitur, extorum, fulgorum, ostentorum signorumque caelestium.' Ad rem simillimam spectat Gemini cap. 14, cuius initium affero: Ὁ περὶ ἐπισημασιῶν λόγος παρὰ μὲν τοῖς ἰδιώταις ἀλλοίαν ἔχει διάληψιν, ὥς ἐπὶ τῶν ἀστρον ἐπιτολαῖς καὶ δύσει τῶν περὶ τὸν ἀέρα μεταβολῶν γινομένων. ὁ δὲ μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς ἑτέραν ἔχει δόξαν.' Illam ipsam sententiam, quam Posidonius impugnat, apud Manilium saepius invenimus. V. 2

,Sidera diversos hominum variantia casus'

V. 63

,tacitis dominantia legibus astra'

multis aliis locis. Sed cum poëta non litigabimus.

Vv. 483 sqq. poëta, postquam Arati vv. 451—453 transtulit¹, qui sunt de stellarum fixarum ordine et constantia, occasionem oblatam tenens de mundi divinitate secundum Posidonium verba facit. Quid ostendere velit, apparet ex primis huius loci verbis:

483 ,Ac mihi tam praesens ratio non ulla videtur' (sc. quam ea, de qua modo vv. 478—482 dictum est, ordo et constantia stellarum fixarum)

,Qua pateat mundum divino numine verti

Atque ipsum esse deum.'

Diodorus apud Achillem voci ,κόσμος' non minus sex significationes tribuit². Quarum quintam poëta v. 484 adhibuit: ,πέμπτον κόσμος ἐστὶν ἡ τῶν ἀπλανῶν σφαῖρα.' Nihil aliud illo argumento probari potest, nisi stellarum fixarum sphaeram esse divinam, neque aliud quid usque ad v. 523 demonstratur. — Vv. 486—494 Manilius Epicurum impugnat, qui ,mundum forte coisse magistra' dixerit. En alium mundum habemus et eum, qui a Diodoro primo loco definitur: ,κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν μεταξὺ φύσεων.' Quae ut cum iis, quae praecedunt,

¹ V. excurs. II.

² cap. 5; cf. Diels doxogr. p. 20 sq.

coniungantur, Manilius id, quod antea mundus (V Diod.) erat, v. 486 mundi (I) moenia appellat (sicut v. 534, haec sunt fastigia mundi). — Sed tertiam mundi significationem habemus vv. 524—531 (quamquam voce ipsa Manilius hic non utitur). Adhuc supremae sphaerae ordine et constantia argumentis usus est, quibus satis et probabiliter ostendere poterat mundum V esse divinum. Novum argumentum ex motus aequabilitate petiturus obliviscitur, unde tota argumentatio digressa sit. Loquitur enim non iam de una stellarum fixarum, sed de lunae et solis sphaeris — ita, ut nunc de eo mundo res sit, ad quem haec Diodori verba pertinent: *πέταστον κόσμος ἐστὶν αἰθήρ· οὗτος δὲ πῦρ ἐλλικρινὲς ὢν ἀνώτερός ἐστι τοῦ φυσικοῦ κόσμου.*¹ — Cur Manilius tota hac parte minime sibi constiterit, apparebit, ubi viderimus, quid Posidonius de hac re dixerit. Cic. de deor. nat. II, 54: „Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam tam variis cursibus in omni aeternitate convenientiam temporum non possum intellegere sine mente, ratione, consilio (vv. 524—531). Quae cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in deorum numero reponere. Nec vero eae stellae, quae inerrantes vocantur, non significant eandem mentem atque prudentiam 55 Earum autem perennes cursus atque perpetui cum admirabili incredibilique constantia declarant in his vim et mentem esse divinam, ut, haec ipsa qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur (vv. 495—523)“¹ Posidonius igitur, ubi deorum naturam *ἐκ τῶν φαινόμενων καὶ μετεώρων* definit, et universum mundum et sidera non modo inerrantia sed etiam errantia tractat. Cf. § 59 in.; 39 cap. 15 in. Diog. Laert. VII, 148: *οὐσίαν δὲ θεοῦ Ζήνων μὲν φησι τὸν ὅλον κόσμον καὶ τὸν*

¹ Confer praesertim cum vv. 515 sqq. haec: § 56, Nulla igitur in caelo nec fortuna nec temeritas nec erratio nec vanitas inest, contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia (v. 518), quaeque his vacant ementita et falsa pleneque erroris, ea circum terras infra lunam, quae omnium ultima est, in terrisque versantur (vv. 515—517).¹

οὐρανὸν, ὁμοίως δὲ . . . καὶ Ποσειδάωνιος ἐν πρώτῳ περὶ θεῶν.¹ Qua ex re apparet, quomodo Manilius ab iis, quae sola propter argumentum illud ab una sphaera suprema repetitum dicere ei licebat, ad alia delatus sit. — Sicut poëta vv. 486—494 Cicero de deor. nat. II, 93 adversus Epicurum dimicat¹: 'Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat corpora quaedam solida atque individua vi et gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum et pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita.'
cf. § 97.

Haec omnia Posidonius in libris περὶ θεῶν sine dubio protulit, sed nescio an Manilius eadem in opere meteorologico invenire potuerit.

Excursus II.

Nunc inspiciamus eam Astronomicam partem, ad quam componendam poëta Arati carmen adhibuit². Confer quaeso haec:

Manilius I:

Aratus:

279 Aëra per gelidum tenuis
deducitur axis

Libratumque regit diverso
cardine mundum;

Sidereus circa medium quem
volvitur orbis

Aethereosque rotat cursus;

22 ἔχει δ' ἀτάλαντον ἀπάντη
μεσσηγὺς γαῖαν περὶ δ' οὐρανὸς
αὐτὸς ἀγινεῖ

καὶ μιν πειραίνουσι δῶα πόλοι
ἀμφοτέρωθεν;

19 Οἱ μὲν ὁμῶς πολέες τε καὶ
ἄλλωδ' ἄλλοι ἐόντες

οὐρανῶι ἔλκονται πάντ' ἥματα
συνεχὲς αἰεὶ.

¹ Diels doxogr. p. 21.

² Maassius, qui hoc ipso anno Arati Phaenomena edidit, annotavit, quibus locis Manilius carmen graecum adhibuerit. Non nisi pauca addenda sunt.